

Христов О.Л.

кандидат юридичних наук

Драндабула К.І.

слухач магістратури

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ БРОДЯЖНИЦТВОМ

Досліджено окремі особливості при розслідуванні органами досудового розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, що займаються бродяжництвом.

Ключові слова: бродяжництво, кримінальне правопорушення, неповнолітній, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Питання вчинення злочинів неповнолітніми, що займаються бродяжництвом, у період останнього десятиліття все більше викликає тривогу і занепокоєння у суспільстві. Неодноразово ця проблематика розглядалася на рівні державних стратегій, програм, концепцій та ін. Так, у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року» зазначалося, що поширення дитячої бездоглядності, зокрема послаблення функцій сім'ї, зменшення кількості позашкільних гуртків і секцій за місцем проживання призводять до збільшення кількості правопорушень, учинених неповнолітніми та за їх участю, випадків утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність [1]. Сьогодні, у зв'язку із надзвичайною суспільно-політичною ситуацією, що склалася в країні [2], та в умовах збройних конфліктів цей напрямок діяльності потребує особливої уваги з боку держави.

На розгляді проблематики скоєння неповнолітніми кримінальних правопорушень наголошує Спеціальний представник Генерального секретаря з питань дітей і збройних конфліктів Лейла Зерругі, яка, виступаючи 26.12.2013 р. на засіданні Генеральної Асамблеї ООН зі щорічною доповіддю, зазначила, що зниження рівня відвідуваності шкіл неповнолітніми в період збройного конфлікту має негативні наслідки для відновлення країн після припинення конфлікту [3].

Аналіз статистичної інформації про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування протягом 2013–

2016 років показав, що реалізація державних програм і концепцій у напрямку протидії зазначеним негативним проявам на сьогоднішній день не досягли своєї мети, а стан вчинення неповнолітніми злочинів залишається загрозливим, особливо щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Так, за 2013 рік неповнолітніми або за їх участю вчинено 8781 кримінальне правопорушення, за якими провадження направлено до суду; у 2014 – 7467; у 2015 – 7171, серед яких: особливо тяжких злочинів у 2013 – 129, 2014 – 89, 2015 – 128; тяжких злочинів – у 2013 – 3780, 2014 – 3304, 2015 – 3304; злочинів середньої тяжкості – у 2013 – 3967, 2014 – 3440, 2015 – 3142; злочинів невеликої тяжкості – у 2013 – 905, 2014 – 634, 2015 – 597. У 2016 році 4260 неповнолітнім особами повідомлено про підозру вчинення злочинів [4].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання, що торкаються окремих аспектів розглядуваної проблематики, досліджувалися у роботах Р. С. Белкіна, В. Л. Грохольського, Ю. М. Грошевого, В. А. Журавля, І. Л. Калімбет, О. В. Капліної, М. М. Михеєнко, Є. П. Іщенко, В. О. Коновалової, М. А. Самбора, В. В. Тищенко, А. О. Топоркова, О. В. Федосової, С. В. Харченко, В. М. Хотенця, В. Ю. Шепітька та ін. Проте сьогодні питання розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, що займаються бродяжництвом, потребують нового погляду на зазначену проблематику і пошуку шляхів їх вирішення, що обумовлено зміною правового поля кримінальної юстиції.

Виклад основного матеріалу. Зміст початкового етапу розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, визначається слідчою ситуацією, яка склалася залежно від часу, що пройшов з моменту вчинення злочину чи виявлення його слідів, предмета злочину та поведінки винних, потерпілих, свідків тощо. Кожен конкретний злочин на даному етапі розслідування характеризується притаманною лише йому слідчою ситуацією [5, с. 292].

Аналізуючи діяльність із розслідування злочинів, необхідно звернути увагу на те, що її серцевиною є збирання фактичних даних за допомогою процесуальних та інших засобів із метою подальшого формування доказів під час досудового розслідування. Зважаючи на те, що кожен вид злочинної діяльності є індивідуальним і специфічним актом деструктивного впливу на охоронювані правовідносини, відповідно і доказування під час розслідування має особливості, які повинні враховуватися під час формування методики їх розслідування. Саме тому на початковому етапі розслідування правильне визначення предмета доказування та переліку обставин, які підлягають установленню, є одним із ключових завдань слідчого [6, с. 88].

Згідно зі ст. 91 КПК України, в кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- винуватість обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотиви і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також

розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та (або) є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення, також і пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя кримінального правопорушення;

- обставини, які є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового впливу. Фактично наведений перелік обставин необхідно встановлювати для вирішення справи по суті в суді [7, с. 308–309].

У ст. 485 КПК України виокремлено коло обставин, які підлягають встановленню в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, зокрема:

- повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати під час індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи він повністю усвідомлював значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

- ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

- умови життя та виховання неповнолітнього;

- наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [8].

Таким чином, однією з обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, є особа неповнолітнього злочинця.

Крім того, встановлення цих обставин є необхідною умовою здійснення окремих процесуальних дій, які прямо вказані у КПК України.

Так, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 224. КПК України, перед допитом встановлюється особа; згідно з ч. 2 ст. 342 КПК України, секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їх особи; відповідно до ч. 1 ст. 348, після оголошення обвинувачення головуєчий встановлює особу обвинуваченого, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан; положеннями ч. 4 та 6 ст. 583 КПК України встановлено, що при розгляді клопотання затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, про

застосування тимчасового арешту слідчий суддя встановлює особу затриманого, перевіряє наявність документів, зокрема тих, що підтверджують особу затриманого, та ін. [8].

На сьогоднішній день серед неповнолітніх, що займаються бродяжництвом, нерідко зустрічаються сироти або діти з неблагополучних сімей, які загалом не мають будь-яких документів, що засвідчують їх особу. У зв'язку з цим неповнолітні злочинці часто умисно вказують свої дані невірно і під час проведення слідчих (розшукових) дій встановлення особи неповнолітнього стає надто ускладненим процесом, а іноді – неможливим.

Відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16 квітня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх», вік неповнолітнього підсудного встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження, – за паспортом чи свідоцтвом про народження. В разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів громадянського стану, довідок органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо. Визначення віку зі слів самого неповнолітнього, його родичів, педагогів та інших осіб не допускається [9].

Певну схожість можна спостерігати і в нормах, що регулюють нотаріальне провадження. Так, згідно зі ст. 43 Закону України «Про нотаріат», встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України або за іншими документами, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи). Посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути використані громадянином України для встановлення його особи під час укладення правочинів.

Особа віком до 16 років встановлюється за свідоцтвом про народження за умови підтвердження батьками (одним з батьків) того, що ця особа є їх дитиною [10].

Однак у кримінальному провадженні за відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою (п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК). У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який названий експертом. При визначенні віку мінімальною і максимальною кількістю років суд приймає рішення виходячи із встановленого експертом мінімального віку [9].

Проте, висновок експерта не є підставою для встановлення особи неповнолітнього злочинця. Тому процедура підтвердження особи неповнолітнього вирішується таким чином: працівником правоохоронного органу, за участю

співробітника медичної установи, двох понятих та співробітника органу опіки і піклування, складається Акт встановлення особи неповнолітнього. Однак наявність Акта не дозволяє обрати для неповнолітнього злочинця запобіжний захід та направити його до приймальника-розподільника, так як даний запобіжний захід застосовується тільки на підставі ухвали слідчого судді щодо конкретно визначеної особи. Слідчий суддя навряд чи може винести об'єктивну ухвалу щодо неповнолітнього, особа якого не встановлена, оскільки такі неповнолітні часто вчиняють злочини вже не вперше та можуть у цей момент бути підозрюваними по наявних кримінальних провадженнях.

Ці обставини повинні бути враховані не тільки слідчим суддею під час ухвалення відповідних рішень, але і слідчим як на початковому, так і на подальшому етапі досудового розслідування.

Висновки:

1) однією з особливостей розслідування злочинів, учинених неповнолітніми, що займаються бродяжництвом, є встановлення особи неповнолітнього злочинця. Це є вагомою проблемою при розслідуванні даних кримінальних правопорушень і підлягає врегулюванню на законодавчому рівні.

2) одним із напрямків врегулювання зазначеної проблематики, на наш погляд, є створення державної біометричної бази даних, яка буде містити інформацію про особу від її народження, у тому числі з урахуванням відбитків пальців рук та сітківки ока.

Бібліографічні посилання

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження КМУ від 30.11.2011 р. № 1209-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-r/print1453920848713385>.

2. Про негайне роззброєння незаконних збройних формувань в Україні : Постанова ВРУ від 01.04.2014 № 1174-VII / Офіційний Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1174-18>.

3. Ежегодный доклад Специального представителя Генерального секретаря по вопросу о детях и вооруженных конфликтах Лейлы Зерруги / Официальный сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/25/46&Lang=R&Area=UNDOC.

4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування протягом 2013–2106 років / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

5. Рудницька Ю. В. Початковий етап досудового розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми / Ю. В. Рудницька // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф., 10 квіт. 2014 р. – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 292–293.

6. Калімбет І. Л. Розслідування групових корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Калімбет Ігор Леонідович. – Одеса, 2017. – 211 с.

7. Федосова О. В. Обставини, які підлягають встановленню у ході розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми / О. В. Федосова // Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. – 2014. – № 1. – С. 305–313.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Офіційний Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

9. Про практику застосування судами законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>.

10. Про нотаріат : Закон України від 2.09.1993 р. № 3425-XII / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/print1443111009476728>.

11. Самбор М. А. Встановлення особи правопорушника під час складання протоколу про адміністративне правопорушення: прогалини та колізії чинного законодавства України, зумовлені результатами непослідовності правового забезпечення адміністративної реформи / М. А. Самбор // Вісник Дніпропетр. ун-ту імені Альфреда Нобеля: Серія «Юридичні науки». – № 2 (3). – 2012. – С. 11–18.

Khrystov O.L., Drandabula K.I. Peculiarities of investigation of crimes committed minors engaged in vagrancy. The article deals with some peculiarities of investigation of crimes of minors engaged in vagrancy, by the National police officers, as well as analyzes the statistics of criminal offences committed by the above persons. Автори доходять висновку, що однією з особливостей розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, що займаються бродяжництвом, є встановлення особи неповнолітнього злочинця. Це є вагомою проблемою при розслідуванні даних кримінальних правопорушень і підлягає врегулюванню на законодавчому рівні. Одним із напрямків врегулювання зазначеної проблематики, на наш погляд, є створення державної біометричної бази даних, яка буде містити інформацію про особу від її народження, у тому числі з урахуванням відбитків пальців рук та сітківки ока.

Keywords: *minors, homelessness, investigation, criminal offences.*

Надійшла до редакції 06.06.2017

Александрова А.Ю.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

УДК 343.343.5

ОКРЕМІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ ЗА МОБІЛІЗАЦІЄЮ

Досліджено форми реалізації кримінальної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією, на підставі чого обґрунтовано внесення змін до санкції ст. 336 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: *злочин, склад злочину, покарання, реалізація кримінальної відповідальності, позбавлення волі, особа злочинця, обороноздатність, призов, мобілізація, захист країни.*